

ENKELE AANVULLINGEN OP HET LEVENSBERICHT VAN DR.D.J.HISSINK,
VERSCHEENEN IN HET LANDBOUWKUNDIG TIJDSCHRIFT VAN MAART 1956,
IN VERBAND MET ZIJN WERKZAAMHEDEN VOOR HET IN CULTUUR BRENGEN
DER ZUIDERZEEPOLDERS

door

A.J.Zuur.

Naast zijn hoofdfunctie, die van Directeur van het Bodemkundig Instituut te Groningen, heeft Dr.D.J.Hissink ook enkele nevenfuncties bekleed bij het in cultuur brengen der Zuiderzeepolders. Van 1927 tot 1935 is hij nl. Lid van de "Commissie van Advies omtrent de landbouwtechnische aangelegenheden betreffende den proefpolder nabij Andijk" geweest en in die kwaliteit belast met de leiding van het bodemkundig onderzoek voor het in cultuur brengen der Zuiderzeepolders. Na de opheffing van die Commissie was hij tot aan zijn dood adviseur van de Wieringermeerdirectie; tot 1939 officieus, daarna officieel.

Voor wat Dr.Hissink in deze functies voor het in cultuur brengen der Zuiderzeepolders heeft betekend, kan het beste als uitgangspunt worden genomen het in 1924 verschenen "Verslag der Commissie tot het instellen van een hernieuwd onderzoek naar de baten, welke van de afsluiting en droogmaking der Zuiderzee mogen worden verwacht". Dit verslag omvat meer dan de titel aangeeft: het beoogt o.a. een volledig overzicht te geven van hetgeen te dien tijde over het landbouwkundig gedrag (en dit dan in de zeer ruime zin van het woord) der Zuiderzeegronden en over het in cultuur brengen daarvan bekend was.

Het bovengenoemde verslag bevat zeer veel waardevolle gegevens over de verkaveling, de ontwatering, de gewassenkeuze en de verbouw van die gewassen. Het valt echter op, dat de bodemkundige behandeling van al deze vraagstukken tamelijk schraal is, en ook schraler dan de stand van die (op dat ogenblik overigens nog weinig ontwikkelde) wetenschap toeliet. Leest men de namen van de leden van de Commissie, die het rapport hebben opgesteld, dan is het duidelijk, waaraan dit te wijten is ge-

geweest: bij de opzet van het landbouwkundige werk voor de Zuiderzeewerken is de bodemkunde niet betrokken geweest.

Deze lacune is opgevuld, toen (mede als gevolg van het verschijnen van bovengenoemd rapport) er een proefpolder nabij Andijk werd aangelegd en er een Commissie werd ingesteld, in de wandeling meestal Proefpolder Commissie Andijk genaamd, om de onderzoekingen aldaar te leiden. In deze Commissie zaten de meeste leden van de hiervóór genoemde Commissie, maar ook Dr.Hissink werd tot lid benoemd. Het is wel goed om er even bij stil te staan, dat het vele, dat later op bodemkundig gebied bij het in cultuur brengen der Zuiderzeepolders tot stand kwam, in deze benoeming zijn oorsprong vond.

Reeds kort na de benoeming van Dr.Hissink tot lid van de Proefpolder Commissie Andijk rees er een kwestie, die ook weer een goed licht werpt op de betekenis van het werk van Dr.Hissink voor de bodemkunde der Zuiderzeegronden. Het stond van de aanvang af vast, dat het in cultuur brengen der Zuiderzeegronden een omvangrijk bodemonderzoek zou eisen. Aanvankelijk wilde de meerderheid van de Commissie dit werk als een in hoofdzaak zelfstandige organisatie in de Proefpolder te Andijk geconcentreerd zien, Dr.Hissink evenwel in "zijn" Bodemkundig Instituut te Groningen.

Het standpunt van de meerderheid der Commissie heeft uiteindelijk (in volledige vorm trouwens pas in 1939!) gezegevierd, maar voor de aanvangsfase is toch het advies van Dr.Hissink gevolgd en heeft men het bodemkundig onderzoek hoofdzakelijk te Groningen geconcentreerd. Zelfs in die mate, dat het Bodemkundig Instituut gedurende enkele jaren grotendeels voor het in cultuur brengen der Zuiderzeegronden werkte!

Nu het bodemkundig onderzoek der Zuiderzeepolders zelfstandig is geworden, is het duidelijk, hoeveel dit aan de Groninger periode te danken heeft gehad en hoeveel moeizamer, en ook veel slechter, de opbouw daarvan geweest zou zijn zonder de Groninger leerschool.

Een laboratorium is niet alleen een ruimte met apparaten en reagentia, doch bovenal een geheel van werkwijzen, die niet te leren zijn aan Universiteit of Hogeschool en ook niet te vinden in de handboeken, doch die het resultaat zijn van moeizaam verkregen ervaring, en die alleen in de omgang van dag tot

geweest: bij de opzet van het landbouwkundige werk voor de Zuiderzeewerken is de bodemkunde niet betrokken geweest.

Deze lacune is opgevuld, toen (mede als gevolg van het verschijnen van bovengenoemd rapport) er een proefpolder nabij Andijk werd aangelegd en er een Commissie werd ingesteld, in de wandeling meestal Proefpolder Commissie Andijk genaamd, om de onderzoekingen aldaar te leiden. In deze Commissie zaten de meeste leden van de hiervóór genoemde Commissie, maar ook Dr.Hissink werd tot lid benoemd. Het is wel goed om er even bij stil te staan, dat het vele, dat later op bodemkundig gebied bij het in cultuur brengen der Zuiderzeepolders tot stand kwam, in deze benoeming zijn oorsprong vond.

Reeds kort na de benoeming van Dr.Hissink tot lid van de Proefpolder Commissie Andijk rees er een kwestie, die ook weer een goed licht werpt op de betekenis van het werk van Dr.Hissink voor de bodemkunde der Zuiderzeegronden. Het stond van de aanvang af vast, dat het in cultuur brengen der Zuiderzeegronden een omvangrijk bodemonderzoek zou eisen. Aanvankelijk wilde de meerderheid van de Commissie dit werk als een in hoofdzaak zelfstandige organisatie in de Proefpolder te Andijk geconcentreerd zien, Dr.Hissink evenwel in "zijn" Bodemkundig Instituut te Groningen.

Het standpunt van de meerderheid der Commissie heeft uiteindelijk (in volledige vorm trouwens pas in 1939!) gezegevierd, maar voor de aanvangsfase is toch het advies van Dr.Hissink gevolgd en heeft men het bodemkundig onderzoek hoofdzakelijk te Groningen geconcentreerd. Zelfs in die mate, dat het Bodemkundig Instituut gedurende enkele jaren grotendeels voor het in cultuur brengen der Zuiderzeegronden werkte!

Nu het bodemkundig onderzoek der Zuiderzeepolders zelfstandig is geworden, is het duidelijk, hoeveel dit aan de Groninger periode te danken heeft gehad en hoeveel moeizamer, en ook veel slechter, de opbouw daarvan geweest zou zijn zonder de Groninger leerschool.

Een laboratorium is niet alleen een ruimte met apparaten en reagentia, doch bovenal een geheel van werkwijzen, die niet te leren zijn aan Universiteit of Hogeschool en ook niet te vinden in de handboeken, doch die het resultaat zijn van moeizaam verkregen ervaring, en die alleen in de omgang van dag tot

dag kunnen worden overgedragen. En verder is een laboratorium (en trouwens elke Dienst) bovenal een organisme, waarvan een goede functionering door langzaam gegroeide tradities bepaald wordt. Door het werk aanvankelijk in Groningen te concentreren, werden de werkwijzen en werkgewoonten van het Bodemkundig Instituut overgedragen op het Zuiderzeeonderzoek.

Dit was geen slechte grondslag voor het Zuiderzeeonderzoek! Dr.Hissink was een uiterst methodisch man en ook zijn Instituut droeg daarvan de stempel: in de zorg, waarmee het gebouw en de laboratoria werden schoongehouden, in de zorg die werd besteed aan het verkrijgen van zo betrouwbaar mogelijke uitkomsten, in de zorgvuldige wijze waarop de administratie werd gevoerd, in de zorgvuldige en methodische wijze, waarop de resultaten van het onderzoek werden beschreven en tot rapporten verwerkt (al is het stylistisch niet fraai, het steeds weer herhaalde gebruik van het woord zorg is bij deze opsomming niet te vermijden). En als ook het Bodemkundig Laboratorium te Kampen in dit opzicht een zekere reputatie bezit, dan gaat dit terug op Dr.Hissink en verder op zijn door hem opgeleide laboratoriumassistenten, de gebroeders A. en M. Dekker.

Behalve dat bracht Dr.Hissink in het nieuwe huishouden van het bodemonderzoek der Zuiderzeegronden ook - men mag haast wel zeggen als bruidschat - een heel arsenaal van zorgvuldig uitgewerkte methoden voor het onderzoek mee: methoden, die door zijn internationaal contact de nieuwste en beste waren, die er op dat ogenblik bestonden en die doorlopend werden verbeterd.

Wat over de methoden voor het bodemonderzoek is gezegd, geldt ook voor de kennis van de bodemkunde en de werkwijze van het bodemkundig onderzoek, en zelfs in nog sterkere mate. Omstreeks 1925 kende Nederland nog geen eigenlijke bodemkunde. Men had de landbouwscheikunde, en die was voor 90% bemestingsleer. Feitelijk was Dr.Hissink toen ter tijde de enige bodemkundige in Nederland in de huidige betekenis van het woord (al mag niet worden vergeten, dat ook Ir.Maschhaupt vele facetten van de bodemkunde, die voor het Zuiderzeeonderzoek van belang zouden blijken te zijn, bestreek).

Door zijn internationale contacten was Dr.Hissink bovendien met de recente ontwikkeling van de bodemkunde vertrouwd.

Verderop zal het belang daarvan nog ter sprake moeten komen, maar hier moet toch alvast genoemd worden, dat het beschouwen en analyseren van hele profielen, een begrip als de dynamiek van de bodem toen ter tijde bij het proefstationwezen zo al geen onbekende, dan toch geen gehanteerde begrippen waren. Zonder deze werkwijzen en vertrouwdheid met moderne bodemkundige begrippen zou het onderzoek naar de ontziltling en de ontwatering nooit zo snel op gang gekomen zijn.

Evenals de meeste andere leden van de Proefpolder Commissie brandde Dr.Hissink letterlijk van verlangen, om zijn kennis, vernuft en onderzoekingsmethoden op de Zuiderzeegronden toe te passen, zodra de Proefpolder was drooggevallen. Hij toog zeer snel aan het werk en de eerste publikaties van de Proefpolder Commissie dateren dan ook van zijn hand: "De bodemkundige gesteldheid van de Andijker Proefpolder in het jaar 1927-1928" en "De bodemkundige gesteldheid van de toekomstige Wieringermeerpolder in het jaar 1927".

De in deze publikaties behandelde onderwerpen waren kartering, bodemclassificatie, nomenclatuur, volumegewicht en inklinking, en bijzondere eigenschappen als uitwisselbare basen, kateklei, kali-, fosfaat- en stikstofgehalte.

Het is wel goed, bij deze opsomming op te merken, dat Dr.Hissink in de keuze der problemen en de behandeling er van zelf weer steunde op Van Bemmelen en Mayer; de hoofdbetekenis van deze publikaties is dan ook, dat de door hen gesponnen draad weer werd opgevat.

Voor het verdere verloop van het bodemkundig onderzoek der Zuiderzeegronden zijn deze beide rapporten van groot belang geworden. Door de contrale plaatsing van de granulaire samenstelling en het zoeken van een verband tussen granulaire samenstelling en landbouwkundige eigenschappen staan deze rapporten inderdaad aan de basis van het karteringswerk der Zuiderzeepolders; zelfs in opzet en indeling van de stof zijn zij bij de huidige rapporten nog veelal nagevolgd. Ook de overige in de rapporten behandelde onderwerpen zijn in later tijd alle uitgebouwd tot omvangrijke onderzoekingen.

Deze eerste resultaten van het onderzoek kwamen zeer snel ter beschikking (9 maanden na de opdracht; een vaak door hem vermelde coïncidentie); zij zijn daarmee een illustratie van

het motto, dat hij aan zijn jongere medewerkers altijd voorhield: work, finish, publish).

Dat de eerste resultaten van het onderzoek zo snel ter beschikking kwamen, heeft overigens in de ontwikkelingsgeschiedenis van het Zuiderzeeonderzoek nog een zekere rol gespeeld: het is een van de wapenen geweest, waarmee de Proefpolder Commissie - en dit zeker tot heil van het Zuiderzeeonderzoek - heeft kunnen bereiken, dat de leiding van dit Zuiderzeeonderzoek in haar handen bleef.

Werd dus bij de eerste onderzoekingen van Dr.Hissink voortgebouwd op reeds vroeger verkregen resultaten, al spoedig werden door hem en zijn medewerkers ook nieuwe inzichten gewonnen, en wel over het proces van de indroging, en de daarmee gepaard gaande scheurvorming en toename in doorlatendheid. Dat de hoofdzaken van dit uiterst belangrijke indrogingsproces zo snel werden begrepen en in hun gevolgen onderkend, is voor een groot gedeelte te danken aan de internationaal ingestelde atmosfeer op het Bodemkundig Instituut, waar men met een begrip als de dynamiek van de bodem meer vertrouwd was dan elders in Nederland.

Bij zijn intrede in de Proefpolder Commissie was het Dr.Hissink bekend (doch dit was toen nog iets nieuws!), dat de uitwisselbare kationen (basen zei men toen) in op de zee gewonnen gronden voor een belangrijk gedeelte uit natrium bestaan en dat dit uitwisselbare natrium aanleiding kan geven tot een slechte structuur. Bij vroegere inpolderingen langs de Zuiderzeekust waren inderdaad moeilijkheden opgetreden, die geïdentificeerd werden als structuurmoeilijkheden. Men vreesde daarom zeer, dat er ook bij de jongere Zuiderzeepolders structuurmoeilijkheden op zouden treden. Daardoor is het uitwisselbare kationenvraagstuk aanvankelijk als een van de kernpunten van het bodemkundig Zuiderzee-onderzoek gezien en Dr.Hissink heeft hieraan dan ook (tezamen met zijn medewerker Ir.C.Spithost) veel aandacht en tijd besteed. Er werden bij dit onderzoek grote methodische moeilijkheden ondervonden. Bovendien was men toen nog niet verdacht op de enorme gipsproduktie in de jonge Zuiderzeegronden, die maakte dat men van het uitwisselbare natrium vrijwel geen hinder ondervond. Hierdoor hebben deze onderzoekingen niet opgeleverd, wat Dr.Hissink er van verwachtte. Wel hebben zij het

inzicht in de uitwisselbare kationenhuishouding der jonge gronden verhoogd.

De vele internationale contacten, waarover Dr.Hissink beschikte, zijn in twee opzichten van zeer groot belang geweest voor het onderzoek der Zuiderzeegronden. Bij het granulair onderzoek werd de zandfractie in een 3-tal, later (na het invoeren door Dr.Hissink van een zeeftechniek) zelfs in een 10-tal subfracties gesplitst. Men kreeg aldus een verwarrende hoeveelheid cijfers, waarmee men eigenlijk niets wist aan te vangen.

Door een contact met Zunker werd Dr.Hissink er evenwel op attent gemaakt, dat het mogelijk was deze veelheid van cijfers landbouwkundig zinvol tot één cijfer, het U-cijfer, samen te vatten. Hoewel Dr.Hissink's medewerker, Ir.C.Kalisvaart, er al wel in geslaagd was, systeem te brengen in de zandsamenstelling der mariene gronden, werd deze zandsamenstelling door de invoering van het U-cijfer pas hanteerbaar. Belangrijker nog was, dat door Zunker een kwantitatief verband werd gelegd tussen dit U-cijfer en de capillaire stijghoogte, waterhoudendheid en doorlatendheid. Hierdoor werd de mogelijkheid tot een landbouwkundige waardering der zandgronden geschapen; op deze weg boekte Ir.C.Kalisvaart de eerste successen.

Het tweede internationale contact van Dr.Hissink, dat voor de Zuiderzeewerken belangrijk is geweest, is dat met Diserens. Reeds uit het op bl.1 genoemde rapport van 1924 was duidelijk gebleken, dat een goede ontwatering voor het in cultuur brengen der Zuiderzeegronden zeer belangrijk was. De kennis van het ontwateringsvraagstuk was echter toen ter tijde nog uiterst gering. Achteraf bezien, is vooral het ontbreken van een wet over de waterbeweging in de grond het grote knelpunt voor de ontwikkeling van het onderzoek geweest.

Door het contact van Dr.Hissink met Diserens kwam evenwel een bruikbare formule ter beschikking, terwijl dit contact ook nog een methode voor de bepaling van de doorlatendheid opleverde (de boorgatmethode). Al is deze methode niet van grote betekenis voor het Zuiderzeeonderzoek geworden, voor het ontwateringsonderzoek op het oude land is dit initiatief van Dr.Hissink uiterst belangrijk gebleken.

Wetenschappelijk heeft Dr.Hissink weinig bijgedragen tot de grote en voor de Zuiderzeeinpolderingen uiterst belangrijke ontwikkeling van dit ontwateringsonderzoek; hieraan is voor altijd de naam van zijn medewerkers Dr.S.B.Hooghoudt (en in een latere fase die van Ir.M.J.Donkersloot) verbonden. Doch het is wel aan de leiding en het gezag van Dr.Hissink te danken, dat Hooghoudt's resultaten zo snel ingang hebben gevonden.

Op onderdelen van het ontwateringsonderzoek leverde Dr.Hissink zelf trouwens nog waardevolle bijdragen: o.a. heeft hij met zijn medewerker M.Dekker zich beziggehouden met het onderzoek naar de dichtslibbing der drainsleuven en drainvoegen, een onderwerp, dat enkele jaren in de Wieringermeer sterk de aandacht vroeg.

Naarmate het bodemkundig onderzoek der Zuiderzeegronden voortging en ook omvangrijker werd, kreeg Dr.Hissink de beschikking over een groeiende staf van medewerkers, die steeds meer onderdelen van het werk van hem overnamen; in de latere jaren gaf hij dan ook meer leiding dan dat hij zelf veel onderzoekingen verrichtte. Van zijn later eigen werk mag in de eerste plaats nog dat naar de bodemgesteldheid van de Noordoostpolder worden genoemd; dit onderwerp lag hem overigens weinig en het heeft dan ook niet tot opmerkelijke resultaten geleid. Verder bleef hij het vraagstuk van de uitwisselbare kationen en dat van de veranderingen in het humusgehalte bij jonge mariene gronden min of meer als zijn specifiek domein beschouwen; de mededelingen, die hij in de latere jaren in de vergaderingen der Landbouwkundige Afdeling deed, handelden meestal over deze onderwerpen. En ook de twee laatste publikaties van zijn leven, op zeer hoge leeftijd geschreven, gaan over deze onderwerpen. (De humus- en stikstofgehalten van de ingepolderde gronden in de voormalige Zuiderzee; 1954. De voorgeschiedenis van de verbetering van door zeewater bedorven gronden door de bemesting met gips; 1954).

De eigenlijke afsluiting van zijn wetenschappelijk werk ten behoeve van de Zuiderzeeinpolderingen, en een zeer waardige, vormt echter zijn onderzoek naar de bodemkundige gesteldheid van de achtereenvolgens ingedijkte Dollardpolders, welk onderzoek in 1935 werd gepubliceerd. In de loop van het Zuider-

zeeonderzoek waren hoe langer hoe meer processen bekend geworden, die zich in jonge gronden afspelen en het inzicht in die processen was sterk vergroot. Het was daarbij ook hoe langer hoe duidelijker geworden, dat de omzettingen, die in pas drooggevalle gronden plaats vinden, een schakel zijn in het grote proces van de bodemrijping en bodemveroudering.

In de Zuiderzeepolders waren deze omzettingen alleen in hun aanvangsfase te vervolgen; bij de in de loop der eeuwen achtereenvolgens ingedijkte Dollardpolders kon men een langer tijdvak bestrijken. Welke veranderingen de bodem in de loop der eeuwen ondergaat, was door Van Bemmelen in de Dollardpolders reeds voor de koolzure kalk nagegaan; door Dr.Hissink werd dit onderzoek uitgebreid tot de processen, die men in de Zuiderzeepolders als belangrijk had leren kennen. Dit Dollard-onderzoek is, ondanks het feit dat het er aan ten grondslag liggende cijfermateriaal eigenlijk te klein is, een standaardwerk geworden over de rijping van de mariene gronden.

Bij de tot nu toe medegedeelde gegevens zijn reeds enkele malen onderzoekingen genoemd, die niet door Dr.Hissink zelf, doch door zijn medewerkers zijn verricht. Aan de reeds genoemde onderzoekingen over de uitwisselbare kationenhuishouding door Ir.C.Spithost, de granulaire samenstelling van mariene zandgronden door Ir.C.Kalisvaart, het ontwaterings- en infiltratieonderzoek door Dr.S.B.Hooghoudt kunnen nog worden toegevoegd die naar de ontziltling en de bodemgesteldheid van de Wieringermeer door Ir.A.J.Zuur, naar de kateklei in de Wieringermeer door Dr.J.van der Spek, naar de mestbehoefte der Wieringermeergronden door Ir.C.Kalisvaart en Ir.C.Spithost.

Dr.Hissink heeft naast het verrichten van eigen onderzoek inderdaad een hele staf van jongere onderzoekers opgeleid. Hij was er daarbij een voorstander van, dat men het vak van de grond af leerde kennen. Aanvankelijk moest men dan ook alle monster-nemingen en analyses zelf meemaken en zelf verrichten (bij de landbouwkundige ingenieurs ging hij er overigens van uit, dat die van de bodemkunde en de analysetechniek nog niets wisten); men kwam aldus met alle onderdelen op de hoogte. Verder besprak Dr.Hissink alle problemen en concept-rapporten uitvoerig met zijn medewerkers (hij had vrijwel dagelijks een onderhoud met ieder van hen). Aldus kreeg men een zeer degelijke opleiding op zijn Instituut.

'Uit de hiervóór gegeven opsomming is het duidelijk, dat er door Dr.Hissink en onder zijn leiding zeer veel werk is verricht. Het is een van de grootste verdiensten van Dr.Hissink voor het bodemkundig onderzoek der Zuiderzeepolders, dat hij gemaakt heeft, dat dit onderzoek inderdaad verricht kon worden. Met de hem eigen autoriteit heeft hij steeds weer op het belang van het bodemkundig onderzoek gewezen en, gesteund door de verkregen resultaten, daarvoor de nodige middelen weten te verkrijgen. Dat het bodemkundig onderzoek bij de Zuiderzeeinpolderingen van zo grote omvang is geworden, is inderdaad in de eerste plaats te danken aan de onvermoeidheid, waarmee Dr.Hissink voor het belang er van geijverd heeft.

Al mag hierbij dan vooral niet worden vergeten, dat hij hierbij steeds een gewillig oor vond, achtereenvolgens bij de Voorzitter van de Proefpolder Commissie Prof.Ir.M.F.Visser, de Secretaris van de Proefpolder Commissie, Ir.J.F.Ligtenberg (die tot 1935 aan het geldlaadje zat!), het gedelegeerde lid van de Proefpolder Commissie Ir.S.Smeding en de Directeur van de Wieringermeerdirectie Dr.S.Smeding (die na 1935 de nodige geldmiddelen toe moest staan).

Is hiermede dus een overzicht gegeven van de betekenis van Dr.Hissink voor het bodemkundig onderzoek der Zuiderzeewerken, relief krijgt deze opsomming pas, als ook even de enkele punten (het zijn er niet veel) worden aangeroerd, waarin hij minder heeft uitgeblonken. Er bestond enigermate een tegenstelling tussen enerzijds de grote zorg, die op Dr.Hissink's laboratorium werd besteed aan het verkrijgen van zo juist mogelijke cijfers en het gemak waarmee hij anderzijds uit enkele cijfers soms vergaande conclusies trok, vooral op landbouwkundig gebied. Verder is het duidelijk, dat Dr.Hissink's wetenschappelijke verdiensten vooral daar lagen, waar chemie en bodemkunde elkaar raken; ten aanzien van de landbouwkundige kant van de bodemkunde, de waterbeweging en de kartering zijn zijn eigen bijdragen van weinig betekenis geweest.

Staat het dus vast, dat de Zuiderzeewerken veel aan Dr.Hissink te danken hebben, het omgekeerde is ook waar. Bij zijn benoeming tot lid van de Proefpolder Commissie was Dr.Hissink internationaal al wel een man met een grote reputatie, maar in

Nederland was zijn positie minder prettig. Voor de uitvoering van zijn taak beschikte hij slechts over een betrekkelijk primitief ingericht Instituut (een verbouwd herenhuis) en over zeer beperkte personele en geldelijke hulpmiddelen. Door de er steeds heersende controversen, geaccentueerd door de bezuinigingscampagnes der twintiger jaren, was het geheel der Groninger proefstations een onplezierig milieu; uiteraard kwamen deze controversen aan de reputatie van die proefstations ook niet ten goede.

Uit deze benauwende omstandigheden is Dr.Hissink door zijn benoeming tot lid van de Proefpolder Commissie, men mag wel zeggen, uitgelicht. Zijn werk voor de Zuiderzee gaf hem ruim baan voor zijn werkkraft en drang tot onderzoek, daarbij voldoende kredieten om deze onderzoekingen op behoorlijke schaal aan te vatten en verder een hem sympathiek en inspirerend milieu voor het voeren van discussies en het leveren van nieuwe suggesties en opbouwende kritiek. Op den duur bracht het Zuiderzeeonderzoek hem zelfs de vervulling van een hartewens: een nieuw Instituut, mogelijk geworden door een subsidie der Zuiderzeewerken.

Door zijn verdienstelijk werk voor het in cultuur brengen der Zuiderzeepolders, die in het centrum van de belangstelling stonden, groeide ook de waardering voor hem in Nederland, zodat hij op den duur tot de meest vooraanstaande leiders van het proefstationwezen werd gerekend. Het is zeker, en Dr.Hissink heeft het zelf ook vaak gezegd, dat in zijn carrière de Zuiderzeeperiode de gelukkigste tijd is geweest.

Behalve door zijn werk, heeft iemand ook door zijn persoonlijkheid invloed op de gang van zaken. Het is duidelijk, dat ook Dr.Hissink als persoonlijkheid van groot belang is geweest voor het bodemkundig onderzoek der Zuiderzeepolders en zelfs voor het onderzoek der Zuiderzeepolders in het algemeen.

Deze betekenis is echter pas geleidelijk gegroeid. Komende uit het omstreden Groninger milieu, ietwat verbitterd door de voortdurende controversen aldaar, met aanspraken die zijn nationale reputatie niet schenen te rechtvaardigen, met weinig begrip voor het overwegend landbouwkundig milieu waarin hij terecht kwam, heeft het enige tijd geduurd, eer zijn kwaliteiten door zijn medeleden werden onderkend. Het zijn aanvankelijk vooral de toewijding aan het hem toevertrouwde werk en de zekerheid waar-

mede men op hem bouwen kon, geweest, die hem een gewaardeerde plaats in de Proefpolder Commissie bezorgden, en een gewillig oor voor zijn voorstellen.

Naarmate de waardering voor zijn werk toenam, zijn persoonlijke eerezucht door zijn steeds groeiende reputatie en door de tot standkoming van zijn nieuwe Instituut bevredigd waren, vermilderde zijn karakter en kreeg men naast waardering voor zijn werk ook oog voor zijn vele goede persoonlijke kwaliteiten. Dit kwam weer de invloed ten goede, die hij op de gang van zaken uit kon oefenen, en zo werd hij op den duur een zeer invloedrijk lid van de Proefpolder Commissie en daarna een zeer gewaardeerd adviseur van de Wieringermeerdirectie, die ook in latere jaren een steun bleef voor het krediet van het bodemkundig onderzoek.

Het is vooral aan de periode, die ligt tussen het tot stand komen van zijn nieuwe Instituut en zijn pensionering, dat zijn naaste medewerkers niet licht uitwisbare herinneringen aan Dr.Hissink bewaren: leider in de meest prettige zin van het woord (nog een veel geciteerde uitspraak moge hier een plaats vinden: wie een leider wil zijn, moet een brug zijn); de zakelijke besprekingen vaak afwisselend met door zinvolle anekdotes verlevendigde algemene beschouwingen over de historie en de politieke zijde van het vak; zijn inmiddels verkregen autoriteit hoofdzakelijk gebruikend voor het uitbouwen van het onderzoek en de positie van zijn medewerkers.

Het is de tragiek van het leven, dat de lijn daarvan niet tot het einde een stijgende is. Ook de betekenis van Dr.Hissink in het milieu van de Landbouwkundige Afdeling van de Wieringermeerdirectie nam in de loop der latere jaren af. Maar het kenschetst toch de positie, die hij tot op het laatst in deze Vergadering innam, dat bij het afscheid van Dr.Smeding van deze Vergadering, het forum van de Afdeling Onderzoek, naar ieders mening Dr.Hissink de man moest zijn, die de gevoelens van de aanwezigen had te vertolken.